

ЧАСТИНА П'ЯТА ЕКСПАНСІЯ НА ЗАХІД І РЕГІОНАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ

«ПРЯМУЙ НА ЗАХІД,
ЮНАЧЕ, І ЗРОСТАЙ
РАЗОМ ІЗ КРАЇНОЮ»

Джон Соул, 1851 р.

Війна 1812 стала начебто другою війною за незалежність, оскільки до неї Сполучені Штати ще не визнавалися рівними в родині націй. Після закінчення війни багато непереборних труднощів, що поставали перед молодого республікою від часів революції, зникли. Консолідація нації під егідою Конституції принесла рівновагу між свободою і порядком. США мали невеликий державний борг, цілий континент чекав на дослідження, і перед нацією відкрилися перспективи миру, заможного життя і суспільного прогресу.

ЗМІЦНЕННЯ ЄДНОСТІ

Комерція сцементувала єдність нації. Злигодні війни переконали багатьох у можливості захисту інтересів підприємців Америки, поки вони зможуть самі вистояти проти чужоземної конкуренції. Економічна незалежність, за численними доводами, була не менш важливою, аніж політична. Сприяючи саморозвиткові, лідери Конгресу Генрі Клей із Кентуккі та Джон К. Келгаун із Південної Кароліни, провадили в життя політику протекціонізму, спрямовану на обмеження притоку імпортованих товарів для заохочення розвитку американської промисловості.

Настав сприятливий період для підняття митних тарифів. Вівчарі Вермонта і Огайо намагалися добитися захисту від напливу англійської вовни. Новий промисел у Кентуккі – тканина мішків для бавовни з місцевого прядива – зазнав загрози збоку шотландських конкурентів. Піттсбург, штат Пенсильванія – вже добре розвинений центр чорної металургії – спробував кинути виклик англійським і шведським постачальникам заліза. Тариф, запроваджений 1816 року, накладав мито досить високе, аби надійно захистити промисловців. До цього варто додати і той факт, що західняки обстоювали національну систему доріг і каналів для сполучення зі східними містами і портами, сподіваючись також відкрити прикордоння для заселення. Проте вони не спромоглися провести в життя свої вимоги про централізоване управління економічним розвитком через опозицію Нової Англії і Півдня. Шляхи і канали залишалися в компетенції штатів аж до прийняття Федерального закону про шляхи у 1916 році.

Позиції федерального уряду незмірно зміцнилися завдяки кільком постановам Верховного суду. Головою Верховного суду з 1801 р. став переконаний федераліст Джон Маршалл з Вірджинії, який лишався на цьому високому посту до смерті (1835 р.). За його діяльності відносно слабкий суд трансформується в могутній орган, значення якого відтоді не поступається ролі Конгресу та Президента. Серед низки своїх історичних постанов Маршалл ніколи не відхилявся від одного кардинального принципу: боронити суверенність Конституції.

Маршалл виявився першим у довгому спискові суддів Верховного суду, постанови яких формували значення і застосування Конституції. Поки він закінчив свою службу, цей суд вирішив майже 50 справ, які безпосередньо зачіпали конституційні питання. В одному із загальновідомих вироків Маршалла – у справі «Марбері проти Медисона» (1803 р.) – він рішуче утвердив право Верховного суду перевіряти конституційність будь-якого закону, що його видає Конгрес або законодавчий орган штату. У справі «Маккалог проти Мериленду» (1819 р.), де йшлося про давню проблему конституційних меж влади уряду, він мужньо захищав Гамілтонову теорію, що Конституція твердженнями, які випливають з її положень, надає урядові значно ширші повноваження, ніж безпосередньо записано в її тексті.

ПОШИРЕННЯ РАБСТВА

Рабство, що досі майже не привертало до себе громадської думки, чимдалі перетворювалося на одну з національних проблем. На світанку республіки, коли північні штати домагалися негайного або хоча б часткового звільнення рабів, чимало лідерів сподівалися, що рабство відіме само собою. 1786 р. Джон Вашингтон писав, що він щиро воліє прийняття такого плану, «за яким рабство було б скасоване повільними, неухильними й безболісними поступовими заходами». Джефферсон, Медисон і Монро, всі троє з Вірджинії, поруч з іншими провідними діячами Півдня теж висловлювали аналогічні побажання. Північно-Західний декрет 1787 р. заборонив рабство на Північно-Західній території. Після 1788 р., коли припинилася міжнародна работоргівля, багато південців надіялися, що рабство невдовзі зникне. Сподівання декого виявилися марними. Як відомо, наступне покоління Півдня стійко ратувало за збереження інституту рабства, адже нові економічні чинники зробили рабство значно прибутковішим, ніж воно було до 1790 року.

Основним чинником стало поширення плантацій для вирощування бавовнику на Півдні, стимульоване впровадженням нових сортів бавовни та винайденням 1793 року Елі Вітні бавовноочисної машини, що вичісувала з бавовни насіння. Одночасно промислова революція піднесла масштаби текстильного виробництва до небачених висот у зв'язку з попитом на бавовну-сирець. А набуття нових земель на Заході після 1812 р. спричинилося до освоєння нових угідь, придатних для вирощування бавовнику. Посіви цієї культури нестримно посувалися від Прибережних штатів на Східному узбережжі, через простори нижнього Півдня до регіонів дельти Міссисипі, а врешті-решт, – і до Техасу.

Цукрова тростина, друга трудомістка культура, теж сприяла закріпленню рабства на Півдні. Родючі землі і теплий клімат південно-східної Луїзіани виявились ідеальними для прибуткового вирощування тростини. На 1830 р. штат постачав країні майже половину споживаного цукру. І, нарешті, поширилися на захід тютюнові плантації, несуючі з собою і рабство.

Коли вільне суспільство Півночі і рабовласницьке суспільство Півдня поширювали свої межі на захід, видавалося за доцільне підтримувати бодай відносну рівність між новими штатами, викроєними із західних територій. 1818 року, коли до Союзу було прийнято Іллінойс, 10 штатів дозволили в себе рабство, а 11 – заборонили. Та рівновага поновилася завдяки прийняттю рабовласницького штату Алабама. Помітне зростання населення Півночі спричинилося до того, що північні штати здобули безсумнівну перевагу у Палаті представників. Проте в Сенаті забезпечувалася рівність між Північчю і Півднем.

1819 року штат Міссурі, де проживало 10 тисяч рабів, виявив своє бажання вступити до Союзу. Північани згуртувалися проти заяви Міссурі, вимагаючи там заборони рабства, і в країні збувся нестримний протест. На певний час робота Конгресу була заблокована, але Генрі Клей улаштував так званий Міссурійський компроміс: Міссурі був прийнятий як рабовласницький штат, і водночас Мен

увійшов до Союзу як вільний. До того ж, Конгрес заборонив рабство на території, придбаній в рамках купівлі Луїзіани на північ від південного кордону Міссурі. На той час постанова видавалася перемогою південним штатам, бо ніхто не допускав думки, щоб ця «Велика Американська пустеля» була колись заселена. Суперечку тимчасово владнали, проте Томас Джефферсон зазначив у листі до одного приятеля, що «це важливе питання, як пожежний дзвін серед ночі на сполох, збудило мене, і я сповнився жаху подумки від того, що чую подзвін по Союзу».

ЛАТИНСЬКА АМЕРИКА І ДОКТРИНА МОНРО

У перші десятиріччя XIX ст. Центральну і Південну Америки охопили революції. Ідея свободи не давала спокою людям Латинської Америки відтоді, як визволились англійські колонії. Наполеонівське завоювання Іспанії 1808 р. дало латиноамериканцям сигнал до повстання. До 1822 р. під вдалим проводом Симона Болівара, Франсиско Міранди, Хосе де Сан Мартина та Мігеля Ідальго вся іспанська Америка – від Аргентини й Чилі на півдні до Мексики й Каліфорнії на півночі – здобула незалежність від давньої батьківщини.

Народ Сполучених Штатів глибоко пройнявся тим, що нагадувало йому власний досвід, у вивільненні з-під правління європейців. Латиноамериканські незалежницькі рухи зміцнили віру в самоврядування. 1822 року президент Джеймс Монро під нестримним натиском громадськості уповноважений був визнати появу на карті нових держав Латинської Америки, і серед них – колишню португальську колонію Бразилію, а невдовзі обмінявся з ними послами. Такий крок ствердив їхній статус як незалежних держав, що вже порвали органічні зв'язки з Європою.

Саме в той період Росія, Пруссія і Австрія створили коаліцію – так званий Священний Союз для порятунку від революції. Втручаючись у справи інших країн, де народні рухи загрожували монархіям, Священний Союз, до якого часом приставала Франція, намагався запобігти поширен-

ню революції у його межах. Ця політика була антиподом щодо американського принципу самовизначення.

Доки Священний Союз обмежував свою діяльність Старим Світом, вона не викликала стурбованості в Сполучених Штатах. Проте коли Союз заявив про намір відновити колишні колонії в Іспанії, американців це залякало. Англія, у свою чергу, не погоджувалася з тим, щоб Іспанія реанімувала свою імперію, адже торгівля з Латинською Америкою мала велике значення для англійських комерційних інтересів. Лондон домагався поширення англо-американських гарантій на Латинську Америку, але державний секретар Джон Квінсі Адамс переконав Монро діяти самостійно: «Краще чесно і з гідністю, не маскуючись, викласти свої принципи, аніж постати шлюпкою, що буксує услід за англійським військовим кораблем». У грудні 1823 року, здогадуючись, що англійський флот захищатиме Латинську Америку від Священного Союзу і Франції, Президент Монро скористався нагодою і, виступаючи із традиційним посланням у Конгресі, виголосив заяву, відому згодом як «Доктрина Монро» – про відмову терпіти даліше розширення англійських володінь в обох Америках:

Відтепер американські континенти не розглядаються як об'єкти можливої колонізації збоку будь-якої європейської держави.

Ми сприйматимемо будь-яку спробу з їхнього боку поширити свою [політичну] систему на будь-яку частину нашої півкулі як загрозу мирові і нашій безпеці.

У справі існуючих колоній будь-якої з європейських держав та залежних від неї країн ми не втручались і не станемо втручатися, але що стосується урядів країн, які проголосили свою незалежність та відстояли її і чия незалежність ми визнали, ми не можемо розглядати будь-яке втручання з метою придушення їх або контролювання їхньої долі будь-яким чином збоку іншої європейської держави в іншому світі, аніж як вияв недружнього ставлення до Сполучених Штатів.

Доктрина Монро була пройнята духом солідарності з новими незалежними республіками Латинської Америки. Ці нації, у свою чергу, визнали політичну спорідненість зі Сполученими Штатами, закладаючи власні конституції часто за північноамериканським зразком.

**ФРАК-
ЦІЙНІСТЬ
І ПОЛІТИЧНІ
ПАРТІЇ**

В середині країни президентство Монро (1817–1825) називали «ерою добрих почуттів». З одного боку, цей вислів маскував період запального фракційного і регіонального конфлікту, з другого – він визнавав політичний тріумф республіканської партії над федералістською, що занепала як всенародна сила.

Крах федералістів призвів до безладдя в системі виборів президента країни. На той час законодавчі органи штатів могли висувати своїх кандидатів. 1824 року Тенессі й Пенсильванія висунули Ендрю Джексона, а кандидатом на віце-президента – південно-каролінського сенатора Джона Келгауна; Кентуккі – спікера Конгресу Генрі Клея; Массачусетс – держсекретаря Джона Квінсі Адамса; нарада конгресової фракції – міністра фінансів Вільяма Крофорда.

Особа кандидата та його відданість фракції мала важливе значення у прогнозуванні наслідків проведених виборів. Адамс здобув голоси виборців Нової Англії та більшої частини Нью-Йорка; Клей виграв у Кентуккі, Огайо і Міссурі; Джексон – на південному сході, в Іллінойсі, Індіані, обох Каролінах, Пенсильванії, Мериленді та Нью-Джерсі, а Крофорд – у Вірджинії, Джорджії і Делавері. Жоден із кандидатів не отримав більшості у виборчій колегії, через те, відповідно до накреслень Конституції, вибори були перенесені в Палату представників, де Клей виявився найвпливовішою особою – він підтримав Адамса, і той став президентом.

За період президентства Адамса постали нові партійні угруповання. Прибічники Адамса прибрали назву «національних республіканців», яку згодом змінено на «вігів». Незважаючи на те, що Адамс урядовав чесно й ефективно, він

не став популярним президентом, і його правління було позначене невдачами. Адамс не спромігся організувати національну систему шляхів і каналів. Перебування його на посту президента видається довгою кампанією боротьби за переобрання, і його холодна розсудлива натура часто усамінювала його від друзів. Джексон, навпаки, здобув надзвичайну популярність, зокрема серед своїх прихильників у новоствореній демократичній партії, що відбрунькувалася від республіканської, а закорінена була ще в часах президентства Джефферсона, Медисона і Монро. На виборах 1828 р. Джексон переміг Адамса величезною більшістю голосів.

Джексон – політик із Тенесі, переможець індіанців і герой Нью-Орлеанської битви під час війни 1812 р. Він здобув загальну підтримку серед дрібних фермерів Заходу, робітників, ремісників та дрібних торгівців Сходу, які намагалися чинити опір зростаючим комерційним та підприємницьким інтересам, пов'язаним із Промисловою революцією.

Вибори 1828 р. стали важливим етапом у розширенні участі населення у виборах. Вермонт надав загальне виборче право для чоловіків від часу вступу до Союзу, а Тенесі дозволив голосувати переважній більшості платників податків. Нью-Джерсі, Мериленд і Південна Кароліна скасували майновий і податковий ценз між 1807 і 1810 рр. Усі штати, що вступили до Союзу після 1815 р., мали або загальне виборче право для білих чоловіків, або низький податковий ценз. Між 1815 та 1821 роками майновий ценз відмінили Коннектикут, Нью-Йорк і Массачусетс. 1824 року членів виборчої колегії у шістьох штатах ще обирали законодавчі органи. Проте в 1828 році їх уже визначали всенародним голосуванням в усіх штатах, крім Делаверу і Південної Кароліни. Ніщо не могло так роздмухувати демократичне почуття загалом, як це зробило обрання полум'яного Ендрю Джексона.

**КРИЗА
«НЕВИЗ-
НАННЯ»**

Наприкінці першого терміну свого президентства Джек-сон був змушений конфліктувати зі штатом Південна Кароліна з приводу протекціоністського тарифу. Ділові і фермерські кола штатів сподівалися, що Джексон скористається президентською владою, щоб змінити закони про тарифи, проти яких вони давно вже виступали. На їхню думку, всі вигоди протекціонізму пожинали фабриканти півночі і, незважаючи на зростання загального добробуту в країні, Кароліна бідніла, оскільки тягар високих цін лягав на плечі її плантаторів.

Закон щодо протекціоністського тарифу, схвалений Конгресом і підписаний Джексоном у 1832 р., видавався м'якшим, аніж Закон 1828 р., проте й надалі він озлоблював багатьох мешканців. У відповідь чимало громадян Південної Кароліни підтримали належний до прав штату принцип «невизнання», проголошений Джоном С. Келуном, віце-президентом в адміністрації Джексона до 1832 р., у його «Роз'ясненні й протесті щодо Південної Кароліни» (1828). Південна Кароліна прийняла Декрет про невизнання, що оголосив обидва тарифи – 1828 р. і 1832 р. – нечинними в межах штату. Законодавчі збори ухвалили також закони про реалізацію Декрету, і серед них – дозвіл на організацію військових сил та асигнування коштів на зброю.

Невизнання було останнім серед низки викликів, що їх висували штати супроти влади федерального уряду. Від початків заснування республіки точилася постійна суперечка між штатами та урядом держави щодо повноважень останнього та лояльності громадян. Резолюції Кентуккі і Вірджинії з 1798 р., наприклад, відхилили Закон про чужинців і Закон про підбурення, а на Гартфордському з'їзді Нова Англія висловила свій спротив президентові Медисонові на предмет війни з Англією.

У відповідь на погрозу Південної Кароліни Джексон у листопаді 1832 р. виправив до Чарлстона сім невеликих військових суден та лінійний корабель. 10 грудня він видав сповнену осуду заяву проти «невизнанців». Південна Кароліна, заявив президент, перебуває «на грані бунту та дер-

жавної зради», і закликав населення штату засвідчити свою відданість Союзові, який виборювали предки.

Коли перед Конгресом постало питання про тарифне мито, усім було ясно, що провести через Конгрес компромісний захід спроможна лише одна особа – сенатор Генрі Клей, послідовний захисник протекціонізму (і політичний супротивник Джексона). Закон Клея про тарифи, без затримки схвалений 1833 р., уточнював, що кожне мито, яке перевищує 20 відсотків вартості імпортованого товару, має бути поступово знижене, так що до 1842 року мито на всі товари опуститься до рівня помірної тарифу 1816 р.

Прихильники «невизнання» у Південній Кароліні сподівалися на підтримку збоку інших південних штатів, проте останні заявили, що постанова Південної Кароліни видається нерозумною і, до того ж, антиконституційною. Врешті-решт Південна Кароліна призупинила її дію, хоч обидві сторони вважали, що здобули перемогу. Джексон ствердив за федеральним урядом принцип верховенства Союзу. А Південна Кароліна, засвідчуючи опір, домоглася задоволення багатьох вимог і продемонструвала, що один штат спроможний диктувати свою волю Конгресові.

**БІЙ
З БАНКОМ**

Ще до залягодження справи з «невизнанням» стався інший конфлікт, який загрожував Джексоновому лідерству. Він стосувався поновлення державного дозволу на заснування для другого Банку Сполучених Штатів. Перший банк було засновано 1791 р. під керівництвом Александра Гамілтона на двадцятирічний період. Хоча уряд володів частиною його акцій, це не був державний банк; він мав статус приватної корпорації з прибутками, що виплачувались акціонерам. Засновано його було з метою стабілізації валюти та стимуляції розвитку торгівлі, але жителі західних штатів і загалом трудящий люд, як і сенатор Томас Гарт Бентон зі штату Міссурі, обурювалися тим, що це була «потвора», яка надавала особливі вигоди купці могут-

ніх діячів. Коли 1811 р. термін дозволу скінчився, його не поновлювали.

Упродовж наступних років банківська справа перебувала в руках банків з привілеями від штатів, які випускали гроші в надмірних кількостях, вносячи велику плутатину та розпалюючи інфляцію. Ставало дедалі зрозумілішим, що банки штатів не можуть забезпечити країну унітарною валютою, і 1816 р. дозвіл знову на 20 років було надано другому Банкові Сполучених Штатів, подібному до першого.

Від початку свого заснування другий Банк виявився не популярним на новіших територіях, а серед менш заможних верств населення – і по всій країні. Супротивники переконували, що банк має фактичну монополію на кредити країни та її гроші, і не раз стверджували, що він репрезентує інтереси заможної верхівки. Загалом Банк мав чудове керівництво і виконував важливі функції, але Джексон, обраний як популярний борець проти нього, наклав вето на закон про поновлення дозволу Банкові. У своєму посланні до Конгресу він відхилив монополію та спеціальні привілеї, відзначаючи, що «наших багатіїв не влаштовує рівноправний захист та однакові вигоди, через що вони вмовляли нас, аби ми ще більше підтримали їх актом Конгресу». Спроби зняти це вето не мали успіху.

У наступній виборчій кампанії проблема банку спричинила глибокий розкол поміж комерсантами, фабрикантами та фінансистами (переважно кредиторами, які мали зиск на дефіциті готівки в обігу у вигляді високого позичкового відсотка), а також промисловими та сільськогосподарськими робітниками, які часто заборговували банкам і тому домагалися збільшення грошової маси та зниження позичкового відсотка. Наслідком було захоплене схвалення «джексонізму». У своєму переобранні 1832 р. Джексон вбачав всенародну підтримку остаточного розгрому Банку – і знайшов зброю в тому пункті банківського дозволу, котрий давав право на вилучення громадських фондів. У вересні 1833 р. він видає указ, згідно з яким забороняв поміщати державні кошти у Банкові, а розміщені там – наказував поступово вилучити у рамках звичайного процесу

покриття витрат уряду. На заміну передбачалися старанно дібрані банки штатів, до того ж – чисельно обмежені. Наступне покоління Сполучених Штатів послуговалося відносно нерегульованою системою банків штатів, які заохочували експансію на Захід дешевим кредитом, але полишали країну уразливою проти періодичних криз. Тільки після закінчення Громадянської війни у Сполучених Штатах створено національну банківську систему.

**ВІГИ,
ДЕМОКРАТИ
І «НЕЗНАІ»**

Оскільки Джексонів політичні супротивники мали надії на успіх, вони сперечалися між собою, намагаючись звести всіх невдоволених бунтівників до єдиної партії, прозваної «вігами». Незважаючи на спроби організуватися невдовзі після виборчої кампанії 1832 р., минуло понад 10 років, аж поки вони не прояснили власні незгоди і спромоглися виробити спільну платформу. Переважно завдяки магнетизмові Генрі Клея і Денієла Вебстера, найвизначніших діячів серед вігів, партія змогла усталити своє членство. Але на виборах 1836 р. розмежування серед вігів виявилось занадто серйозним, щоб вони змогли об'єднатися довкола визначеного лідера або на спільній платформі. У виборчій боротьбі переміг Джексонів віце-президент Мартин Ван Бурен зі штату Нью-Йорк.

Економічна депресія і визначна особистість попередника затьмарила Ван Буренові заслуги. Укази президента не мали великої підтримки, бо йому бракувало владності лідера та політичного чуття, яким сповнювався кожен крок Джексона. До виборів 1840 р. країна прийшла з економічними нестатками та низькими заробітками, а партія демократів опинилася в обороні.

Віги висунули свого кандидата у президенти країни – Вільяма Генрі Гаррисона із Огайо, надзвичайно популярного героя сутичок з індіанцями та учасника війни 1812 р. Він, як і Джексон, виявився представником демократичного Заходу. Кандидатом у віце-президенти став Джон Тайлер, вірджинець, чий погляд на права штатів і на низький

митний тариф виявилися популярними на Півдні. Гаррісон здобув гучну перемогу.

Та через місяць після своєї інавгурації 68-річний Гаррісон раптово помер, і президентом став Тайлер. Погляди Тайлера дуже відрізнялися від поглядів Клея і Вебстера, досі ще найвпливовіших осіб у країні. Ще до закінчення терміну президентства Тайлера ці розбіжності спричинилися неприхованим розривом між президентом і партією, що його обрала.

Проте американці побачили, що їх розділяють чимало інших чинників, а не звичайні партійні конфлікти між віггами й демократами. Скажімо, велика кількість католиків серед іммігрантів першої половини XIX ст., родом ірландці і німці, збудили негативну реакцію серед американців-протестантів, що народилися в країні.

Іммігранти принесли з собою на береги Америки не тільки дивні нові звичаї та релігійні обряди. Постаła конкуренція з місцевим населенням за роботу в містах понад східним узбережжям. До того ж, політичні зміни в 1820–1830 рр. посилили громадський вплив прибулих. Протягом цих двох десятиріч було переглянуто конституції штатів; запроваджено загальне виборче право для чоловіків-білих. Це поклало край владі «патриціїв», і ті звинуватили у своїй втраті іммігрантів. І зрештою, те, що католицька церква не підтримала рух за тверезість, дало підстави для тверджень, нібито Рим намагається підірвати моральні основи Сполучених Штатів алкоголем.

Найважливішою організацією природжених американців, яка з'явилася в той період, стало таємне товариство «Орден зоряно-смугастого прапора», засноване в 1849 р. Його члени не признавались у своїй належності до ордену, і їх ураз прозвали «незнайми». 1853 року «незнай» організували в місті Нью-Йорку Велику Раду, що ухвалила новий статут, аби централізувати контроль над своїми філіями в штатах.

Серед основних завдань «незнайв» стало подовження періоду натуралізації з 5 до 21 року та усунення з державних посад людей, народжених не в Сполучених Штатах, а

також католиків. 1855 р. організація спромоглася взяти під контроль законодавчі органи в штатах Нью-Йорк і Массачусетс; на 1855 р. з новою партією були пов'язані майже 90 членів Конгресу США.

Незгоди щодо питання про рабство перешкодили партії відіграти помітну роль у політиці країни. «Незнай» Півдня ратували за збереження рабства, а північани виступили проти нього. У 1856 р. на зборах для висунення кандидатів у президенти й віце-президенти 42 північні делегати вийшли з товариства у зв'язку з відхиленням пропозиції підтримати Міссурійський компроміс, і як національна сила партія припинила існування.

РУХ ЗА РЕФОРМИ

Демократичний переворот у політиці, ознаменований обранням Джексона, виявився лише однією із фаз у тривалих домаганнях американцями більших прав і можливостей для всіх громадян. Другою було виникнення робітничих організацій. 1835 р. робітники Філадельфії домоглися скорочення тривалості робочого дня, який тривав «від досвіту до смеркання», у межах 10 годин. Нью-Гемпшир, Род-Айленд, Огайо і новий штат Каліфорнія, прийнятий до Союзу в 1850 р., здійснили таку ж реформу.

Розширення виборчого права призвело до переоцінок поглядів на освіту, адже завбачливі державні діячі добре розуміли загрозу загальному виборчому праву збоку невченого, малописьменного електорату. Серед них – Девітт Клінтон у Нью-Йорку, Абрагам Лінкольн в Іллінойсі та Горес Манн в Массачусетсі, що здобули підтримку організованих робітників, чії лідери домагалися безплатних, фінансованих з відрахувань на податки і доступних для дітей різних станів шкіл. Поступово кожен штат ухвалив закони, що забезпечували таке безкоштовне навчання. Система державних шкіл стала звичайною у північній частині країни. В інших районах боротьба за всенародну освіту тривала ще довго.

Серед активних громадських рухів цього періоду можна відзначити спротив продажеві і вживанню алкоголю, або рух за тверезість. Цей рух постав у відгомоні злободенних турбот і мотивів: дотримання релігійних переконань, усвідомлення шкідливого впливу алкоголю на робочу активність та збільшення числа насильств, учинених п'янцями, потерпання жінок і дітей у їхніх сім'ях. 1826 р. бостонські священники організували Товариство сприяння тверезості. Через сім років воно скликало у Філадельфії національний з'їзд, що заснував Американську спілку тверезості. Спілка закликала відмовитися від уживання алкогольних напоїв і домогалася від законодавчих органів у штатах заборонити їх виробництво і продаж. До 1855 р. так учинили 13 штатів, хоча відповідні укази згодом були опротестовані в суді. Вони утрималися лише на півночі Нової Англії, проте завдяки рухові за тверезість з 1830 по 1860 рр. в Америці значно знизилось споживання алкоголю на душу населення.

Інших реформаторів турбували проблеми в'язниць та догляду за психічнохворими. Вони прагнули перетворити в'язниці із каральних у морально-виправні заклади, які відроджували б у злочинцях людське. У Массачусетсі Доротея Дикс боролася за поліпшення умов життя божевільних, яких тримали під замком в нужденних притулках та в'язницях. Домігшись поліпшення становища хворих у Массачусетсі, вона перенесла свою кампанію на Південь, де протягом 1845–1852 рр. дев'ять штатів заснували лікарні для божевільних.

ПРАВА ЖІНОК

Соціальні реформи спричинилися до усвідомлення жінками своєї громадянської нерівності з чоловіками. Ще в колоніальну епоху незаміжні жінки послуговувалися однаковими правами з чоловіками, проте звичай закликав їх рано виходити заміж. Після одруження жінки буквально втрачали в очах закону свою індивідуальність. Вони поз-

бавлялися виборчого права, а їхня освіта в XVII і XVIII ст. як правило зводилася до читання, письма, музики, танців та рукоділля.

Пробудження жінок розпочалося після візиту до Америки Френсис Райт – шотландської лекторки і журналістки, яка у своїх публічних виступах по всій Америці в 1820-х роках домагалася надання жінкам людських прав. У ті часи жінкам часто забороняли виступи у публічних місцях, та Райт не лише проголошувала власні погляди, що стосувалися захисту права жінок на здобуття інформації щодо запобігання вагітності та розірвання шлюбу. Її промови приголомшували слухачів.

До 1840-х років склалося уруповання американок, що організувало перший рух за права жінки. Перед у цій визначній групі вела Елізабет Кеді Стентон. 1848 р. Кеді Стентон і Лукреція Мотт, ще одна захисниця жіночих прав, скликали з'їзд учасниць боротьби за права жінки – перший у світовій історії – в Сенека-Фолз, штат Нью-Йорк. Делегатки випустили декларацію, що вимагала рівності з чоловіками перед законом, виборчого права та рівного права жінок на освіту й працю.

Того ж року Ернестина Роз, емігрантка з Польщі, домоглася прийняття в штаті Нью-Йорк закону, що надавав право заміжнім жінкам зберігати свою власність. Згадуваний Закон про власність заміжніх жінок спонукав законодавчі органи інших штатів до схвалення подібних законопроектів.

1869 року Роз сприяла Елізабет Кеді Стентон та іншій провідній активістці Сюзен Ентоні в заснуванні національної асоціації суфражистського руху, що ставила за мету внести до Конституції поправку щодо виборчих прав для жінок. Це були найвизначніші постаті у жіночому русі. Згадуючи про їхнє партнерство, Кеді Стентон стверджувала свого часу: «Я кувала блискавки, вона ж метала їх».

Прикордоння багато в чому сформувало американське суспільство. Умови життя на Атлантичному узбережжі стимулювали подальшу міграцію та відкриття нових регіонів. З Нової Англії, де земля не могла дати високих врожаїв зернових культур, постійно рухалися потоки людей, що залишали обжиті прибережні ферми та селища, освоюючи цілини родючих земель у глибині континенту. У віддалених поселеннях обох Каролін та у Вірджинії люди не могли дістатися до прибережних ринків через брак шляхів та каналів, зазнавали утисків збоку приморських плантаторів, – і теж пересувались на Захід. На початку XIX ст. долини річок Міссисіпі та Огайо стали великим регіоном прикордоння. «Гей, ми до нового краю, / Гей, нового поля й гаю / Пливем річкою Огайо...», – співали тисячі переселенців.

Потік людності на Захід на початку XIX ст. призвів до поділу старих територій та прокладення нових кордонів. Коли до складу Союзу увійшли нові штати, політична карта стабілізувалася на схід від річки Міссисіпі. З 1816 р. по 1821 р. було створено шість штатів – Індіану, Іллінойс, Мен (вільні штати), Міссисіпі, Алабаму і Міссурі (рабовласницькі штати). Перше прикордоння мало тісні зв'язки з Європою, друге – з приморськими поселеннями, але долина Міссисіпі лишалася незалежною, і її людність тяжіла швидше до Заходу, аніж до Сходу.

Прикордоння заселене було строкатим людом. Один з англійських мандрівників характеризує їх як «рішучу, відважну породу людей, що живе в убогих хатинах. Вони грубуваті, але гостинні, широсерді до чужинців, чесні й викликають довір'я. Вирощують кукурудзу, гарбузи, розводять свиней, часом мають корову... Та основним засобом у добуванні їжі для них є рушниця». А ще вони добре орудували сокирою, вправно користувалися пастками, сильцями та вудкою. Означуючи зарубками на деревах лісові стежки, ці люди прокладали дорогу, ставили перші рублені хатки й билися з тубільними племенами, землю яких захопили.

У пущу проникали нові й нові групи переселенців, і багато з них ставали не лише мисливцями, але й фермерами.

Хатку заступив зручний рублений будинок, з зашкеленими вікнами та комином, розділений на кімнати; замість джерела з'явився колодязь. Запальні новосельці спритно корчували ліс на своїй землі, перепалюючи дерево на поташ, лишаючи пеньки для перегнивання. Вони вирощують на свої потреби зерно, городину і плоди, полюють у хащах на оленів і диких індиків, видають із дупел мед, рибалять у довколишніх річках, доглядають корів та свиней. Перепродувачі скуповують великі ділянки землі, а при зростанні на них ціни збувають їх і знову рухаються далі на захід, торуючи шляхи.

Услід за фермерами рушили лікарі, адвокати, крамарі, видавці газет, проповідники, механіки, політики. Однак, цементуючою ланкою виявилися фермери. Осідаючи де-небудь, вони мали намір там і вкоренитися з надією, що й діти їхні житимуть там після них. Вони будували великі комори і цегляні або каркасні будинки, заводили породисту худобу, добре орали землю, засіваючи лани добірним насінням. Дехто будував млини, тартаки та гуральні. Новосельці прокладали зручні шляхи, зводили церкви і будували школи. За короткий період із краєм сталися чудодійні зміни. Наприклад, ще 1830 року Чикаго, штат Іллінойс, було звичайним торгівельним містечком із фортом, а незадовго до смерті перших тамтешніх поселенців воно перетворилося на одне з найбільших і найбагатших міст країни.

Придбати ферму було неважко. Після 1820 р. державну землю можна було купити по 1,25 долара за акр, а після ухвали в 1862 р. Закону про наділи досить було просто зайняти й обробляти її. Знаряддя для обробки землі було легко придбати. То був період, коли, за висловом Джона Соула, що став популярним з легкої руки журналіста Гореса Грилі, молоді люди «ішли на захід і зростали разом із країною».

Окрім переселення до Техасу, який належав Мексиці, рух сільськогосподарського пограниччя на захід не перетинав Міссурі до 1840 р. 1819 року на знак сплати претензій американських громадян в сумі 5 мільйонів доларів Спо-

лучені Штати одержали від Іспанії Флориду та права на Орегонський край на Далекому Заході. Тим часом Далекий Захід став ареною жвавої торгівлі хутрами, і це важило набагато більше, аніж вартість самих шкур. Як у перші дні дослідження французами долини Міссисипі, торгівець знову торує дорогу для поселенців на захід від великої ріки. Французькі та шотландсько-ірландські трапери, відкриваючи великі річки та притоки, а також відкриваючи нові проходи через Скелясті і Сьєррські гори, уможливили далеку міграцію 1840-х років, а згодом – освоєння внутрішніх частин країни.

Зростання нації всюди було бурхливим. Населення за період з 1812 по 1852 рр. збільшилося з 7,25 мільйона до більш як 23 мільйони, а займані землі сягнули розмірів Європи – від 4,4 мільйона до 7,8 мільйона квадратних кілометрів. Проте лишалися не розв'язаними складні конфлікти, у зв'язку з відмінностями між різними частинами країни, що в 1860-х роках виллюються у Громадянську війну. До того ж, експансія на захід неминуче призводила до конфліктів із тубільним населенням цих земель – індіанцями.

У першій половині XIX ст. найвизначнішою особою-учасником тих конфліктів виявився Ендрю Джексон, перший «західняк», що зайняв Білий Дім. У розпалі війни 1812 р. Джексона, який командував тоді тенессійським ополченням, відрядили до південної Алабами, де він безжально придушив повстання індіанців-криків. Крики незабаром поступилися двома третинами своїх земельних володінь Сполученим Штатам. Згодом Джексон зігнав ватаги індіанців-семінолів з їхніх священних місць у Флориді, що належали тоді іспанцям.

У 1820-х роках військовий міністр президента Монро Джон К. Келгаун здійснював подальше витіснення решток племен зі старого Південного Заходу, переселяючи їх за Міссисипі. Президент Джексон продовжив цю політику.

1830 р. Конгрес ухвалив Закон про переселення індіанців, згідно з яким виділялися кошти для депортації східних племен за Міссисипі. 1834 р. на території сучасної Ок-

лагоми була визначена спеціальна індіанська резервація. Загалом протягом двох президентських термінів Джексона племена підписали 94 угоди, поступаючись мільйонами гектарів земельних угідь федеральному урядові; одночасно десятки племен було вигнано за межі предківських вотчин.

Мабуть, найганебніший розділ у цій нещасній історії стосується племені черокі, чий землі на заході Північної Кароліни та Джорджії гарантувалися їм за договором 1791 р. Доля черокі, одного з найрозвиненіших східних племен, була вирішена, коли 1829 р. на їхніх землях було знайдено золото. Навіть постанова Верховного суду на їхню користь не допомогла. За мовчазною згодою Джексонної адміністрації плем'я зрештою примусили пройти довгий і тяжкий шлях до Оклагоми в 1835 р. Чимало їх згинувало від хвороб та нестатків на тому шляху, що прозваний «стежкою сліз».

СЕНЕКА-ФОЛЛЗ

Одна з перших феміністок Елізабет Кеді Стентон знайшла спільницю в Лукреції Мотт, палкій аболіціоністці, коли обидві в 1840 році перестрілися на нараді борців проти рабства в Лондоні. Уже початок наради переконав їх у тому, що жінкам-делегаткам тут не вельми раді. Їм не надали слова, і тоді Кеді Стентон і Мотт висловили свій протест, залишивши залу наради і звівши за собою інших делегаток. Власне тоді Кеді Стентон запропонувала Лукреції Мотт скликати з'їзд для захисту власне жіночих, а також соціальних, громадських та релігійних прав. Ця ідея втілювалася в життя через вісім років, коли вони організували перший з'їзд для боротьби за права жінок, що відбувся 1848 р. в Сенека-Фоллз, штат Нью-Йорк.

На цьому з'їзді Кеді Стентон проголосила «Декларацію почуттів», засновану на Декларації незалежності, та оповістила 18 скарг проти гноблення жінок чоловіками. Серед них були такі: заміжня жінка не мала права на власних дітей, якщо залишала жорстокого чоловіка або домагалася розлучення з ним. Добившись розлучення, жінка не могла заробити собі на життя, виняток становили хіба що письменницька та освітянська ниви. Жінка не могла свідчити на суді проти свого чоловіка. Заміжні жінки, які працювали на фабриках, не мали права лишати платню в себе, а мусили віддавати її чоловікам. Коли жінка виходила заміж, будь-яка власність, що належала їй до заміжжя, автоматично переходила до чоловікового майна. Незаміжні жінки за свою власність сплачували податки, а обирати законодавців, що накладали ці податки, не мали права – а це ж була одна з тих причин, що спонукали американські колонії порвати з Великобританією.

Учасники з'їзду одностайно підтримали резолюції, окрім однієї – про виборче право для жінок. Після палкої промови на захист права жінок голосувати, що її виголосив Фредерик Дуглас, чорношкірий аболіціоніст, цю резолюцію було ухвалено. І все-таки більшість учасників з'їзду не змогла допустити навіть думки про виборче право для жінок.

У Сенека-Фоллз Кеді Стентон зазнала слави на всю країну як красномовна захисниця жіночих прав, оратор і журналіст. Через кілька років вона заявила, що здавна усвідомила одне: не маючи виборчих прав, жінки ніколи не досягнуть своєї мети – рівності з чоловіками. Взяти за взірця реформатора-аболіціоніста Вільяма Ллойда Гаррисона, вона побачила, що успіх справи часто залежить від змін громадської думки, а не тих чи інших партійних акцій. Розкривши жіночі очі на кривди, яких їм доводиться зазнавати у праці, Сенека-Фоллз став каталізатором майбутніх перетворень. Незабаром відбулися інші з'їзди для боротьби за права жінок, і в авангарді руху за політичну та соціальну рівність виявилися інші жінки.